

Kartlegging av mulige traumereaksjoner ved bruk av tvang og makt

Arvid Nikolai Kildahl – PhD/psykologspesialistkandidat – uxarvk@ous-hf.no

Nasjonal kompetansetjeneste for utviklingshemming og psykisk helse og NevSom – nasjonalt kompetansesenter for nevroutviklingsforstyrrelser og hypersomnier, Oslo universitetssykehus

«Joseph»

(se Kildahl & Jørstad, 2022)

Hva er et traume?

- «Skade på trygghetssystemet i hjernen og i kroppen»
- Har sitt grunnlag i normale reaksjoner på fare/overveldelse – som ikke går over
- Automatisk, ikke viljestyrte responser
- Fight/flight/freeze/fawn

Traumelidelser

- Post-traumatisk stresslidelse (PTSD)
  - Endret hukommelse/gjenopplevelser/flashbacks/plagsomme minner
  - Unnvikelse av stimuli assosiert med hendelsen
  - Negative endringer i tanker og følelser
  - Vedvarende endring i aktivering og reaktivitet
- Kompleks PTSD
  - Vansker med emosjonsregulering
  - Nedsatt selvbilde
  - Vansker med å opprettholde relasjoner/føle seg nær andre

Traumer er subjektivt

- *Subjektiv* opplevelse av overveldelse/livsfare predikerer senere vansker (Creamer et al., 2005; Pineles et al., 2013)
- Risiko for PTSD øker ved kumulativ belastning (Rasmussen et al., 2007)
- Traumesymptomer kan komme etter atypiske hendelser, spesielt i autisme- og utviklingshemmingsgruppa (Kerns et al., 2022; Mevissen et al., 2016)

Hva vet vi om psykologiske reaksjoner på bruk av tvang og makt?

- Hos personer med utviklingshemming: Begrenset kunnskap – beskrevet enkeltcase med klare traumesymptomer/PTSD forbundet med tvangsbruk (Daveney et al., 2019; Howlin & Clements, 2011; Kildahl et al., 2020; Kildahl & Jørstad, 2022)
- Kerns et al. (2022): Å føle seg «fanget» (trapped) som traume
  - Fysisk tvang og sedasjon
  - Tap av autonomi/overvåkning
  - Manglende selvbestemmelse og muligheter

Hva vet vi om bruk av tvang og traumer hos andre?

- Psykiatriske døgnavdelinger (Bergk et al., 2011; Chieze et al., 2019; Jacob et al., 2018)
  - Insidens av PTSD hos 25-47% etter fysisk tvang eller isolering
  - Bruk av tvang forbundet med negative følelser; fortvilelse eller følelse av å bli straffet
  - “Compared to non-exposure, they have deleterious physical and psychological consequences, like PTSD, revival of previous traumatism, DVT, increased length of stay, hallucinations, and negative emotions” (Chieze et al., 2019)
- “The use of mechanical restraints in psychiatry should be a last-resort intervention” (Jacob et al., 2018)

Er det noen grunn til å tro at personer med utviklingshemming tåler bruk av tvang og makt bedre enn andre?

Utviklingshemming/autisme og sårbarhet

- Lavere verbal IQ – større risiko for å danne traumeminner (Sündermann et al., 2013; Ehlers & Clark, 2000)
- Mindre grad av tilgang på passende mestringsstrategier og sosial støtte (Mevissen et al., 2016)
- Verbalisering/bearbeiding. Å språkfeste noe virker regulerende (Ehlers & Clark, 2000)
- Atypisk persepsjon av sensorisk informasjon (Crane et al., 2009; Brewin et al., 2019)
- Sosiale og kommunikative vansker. (Haruvi-Lamdan et al., 2019, 2020; Rumball et al., 2021)
Misrecognition (Robinson et al., 2023)
- Vansker knyttet til forståelse, kontekstualisering, tolkning av andre mennesker
- Hukommelsesmekanismer knyttet til autisme som i seg selv innebærer økt risiko for danning av traumeminner?

Integrering av traumetekning i evaluering av vedtak

- Muligheten for å påføre traumer ved bruk av tvang og makt ikke nevnt i rundskrivet
- §9-9, 4. ledd: *Tiltaket skal vurderes kontinuerlig, og avbrytes straks, dersom vilkårene for vedtaket ikke lenger er til stede eller det viser seg ikke å ha de forutsatte konsekvenser eller å ha uforutsette, negative virkninger*
- Uforutsette, negative virkninger

Hvordan ser traumesymptomene ut?

- Gjenopplevelse/flashback/intrusjon
  - Samtidige endringer i kontaktbarhet og aktivering?
  - Selvskading/utagering
  - Panikkanfall ved spesifikke triggere
  - «Re-enactment»
- Unnvikelse
  - Unnvikelse av spesifikke stimuli som minner om traume
  - Mer generalisert unnvikelse
  - Mangel på planlagt unnvikelse

Hvordan ser traumesymptomene ut?

- Negative endringer i tanker og følelser
  - Negative følelser, fravær av positive følelser
  - Indirekte uttrykk for skyld/skam
  - Skepsis til andre mennesker
- Vedvarende endringer i aktivering og reaktivitet
  - Uro, rastløshet, irritabilitet, søvnvansker, konsentrasjonsvansker, «på vakt», sinneutbrudd, selvskading

Traumer/PTSD og utfordrende atferd

- Klare sammenhenger hos mennesker med utviklingshemming
  - Utfordrende atferd og traumatiske opplevelser, typisk vold og overgrep (Brenner et al., 2019; Kildahl & Helverschou, 2024; Kildahl et al., 2020)
  - Utfordrende atferd og PTSD-symptomer (Bakken et al., 2014; Hoogstad et al., 2023; Rittmannsberger et al. 2020)

Hva skal vi se etter?

- Personens reaksjon på tiltaket: Manglende effekt, desperasjon, «kjemper mot»
- Gir tiltaket trygghet? Motstand?
- Endret kontaktevne
- Tegn på fysiologisk aktivering: utvidede pupiller, svette, rødme/blekhet, mageproblemer, høy eller lav puls , uro, rastløshet
- Negative endringer i humør, atferd
- Endringer i «utfordrende» atferd (forverring, endret form mv., spes. unnvikelse, irritasjon/aggresjon, selvskading, uro)
- Passivitet/lært hjelpeløshet/apati
- Bruk gjerne sjekklister for traumekartlegging i samarbeid med spesialisthelsetjenesten

Hva hvis løsningen er verre enn problemet?

- Extinction boost eller traumatisering?
- Effekt eller lært hjelpeløshet?
- Hvordan skille? Krever kritisk refleksjon, bevissthet og systematikk. Må ta innover oss at det vi holder på med kan være skadelig.
- Språkbruk:
  - «Unnvikelse» eller «følger ikke instruks»
  - «Uro/rastløshet» eller «hyperaktivitet»
  - «Utfordrende atferd» eller «irritabilitet/sinne»

Konklusjon

- Tiltak etter kap. 9 er noen ganger nødvendige og kan være gode tiltak
- Samtidig: Vi vet lite om psykologiske reaksjoner på bruk av tvang og makt hos personer med utviklingshemming
- Forskning på andre grupper, i kombinasjon med kunnskap om traumer i denne gruppa, tilsier at personer med utviklingshemming kan være utsatt for traumereaksjoner ved bruk av tvang og makt – særlig ved fysisk inngripende tiltak
- Mulige traumeresponser bør kartlegges og være del av evalueringen (jfr. §9-9, 4. ledd) ved bruk av fysisk tvang og makt
- En grøft på hver side av veien.

Takk for meg!

uxarvk@ous-hf.no

Hold deg oppdatert med NKUP

- nkup.no
- www.facebook.com/NasjonalKUP
- NKUP@ous-hf.no
- Registrer deg for å motta vårt nyhetsbrev:
<https://ext.mnm.as/s/4163/11881>

